

Journal of Sivas Cumhuriyet University Social Sciences Institute

| scusbed.cumhuriyet.edu.tr |

Founded: 2025

Publisher: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

The Establishment Process of the Mongol Empire and Strategic Expansion Policies

Asım Can ÖZTÜRK^{1,a,*}¹Tarih, Genel Türk Tarihi Edebiyat Fakültesi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 31/07/2025

Accepted: 15/09/2025

ABSTRACT

This study examines the foundation and strategic expansion policies of the Mongol Empire, which emerged in the early 13th century under the leadership of Chinggis Khan. The primary aim is to analyze how the Mongols transformed from a tribal confederation into a centralized empire and developed multidimensional strategies that allowed them to dominate vast territories across Eurasia. The scope of the research covers both the internal dynamics—such as the legal framework (Yasa), military organization, and communication networks—and the external dimensions of expansion, including regional conquests in China, Iran, the Caucasus, Anatolia, and Eastern Europe. The methodology is based on historical-analytical research that integrates primary sources such as The Secret History of the Mongols, Rashid al-Din's Jami' al-Tawarikh, and European travel accounts, alongside modern scholarship in Turkish and international historiography. By combining comparative and regional approaches, the study highlights the adaptability of Mongol governance. The findings demonstrate that the Mongols' success was not based solely on military superiority but also on pragmatic economic policies, secure trade networks, intelligence systems, and flexible administration. The conclusion emphasizes that these strategies enabled the Mongol Empire to create the largest contiguous empire in world history and laid the foundation for cultural and economic integration across Eurasia.

Keywords: Chinggis Khan, Expansion, Mongol Empire, Silk Road, Yasa

Moğol İmparatorluğu'nun Kuruluş Süreci ve Stratejik Yayılma Politikaları

Süreç

Geliş: 31/07/2025

Kabul: 15/09/2025

Öz

Bu çalışma, 13. yüzyılın başlarında Cengiz Han önderliğinde ortaya çıkan Moğol İmparatorluğu'nun kuruluş süreci ve stratejik yayılma politikalarını incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, Moğolların kabile konfederasyonundan merkezî bir imparatorluğa nasıl dönüştüğünü ve Avrasya'nın geniş coğrafyasında kısa sürede nasıl hâkimiyet kurduğunu açıklamaktır. Çalışmanın kapsamı, hem iç dinamikleri (yasa adı verilen hukuk sistemi, askerî teşkilat ve haberleşme ağları) hem de dış genişleme boyutlarını Çin, İran, Kafkasya, Anadolu ve Doğu Avrupa'daki seferleri ele almaktadır. Metodoloji, tarihsel-analitik yaklaşıma dayanmaktadır. Moğolların Gizli Tarihi, Reşidüddin'in Câmi'u't-Tevârihi, Cüveynî'nin Târih-i Cihângüşâ adlı eseri ve Avrupalı seyyahların gözlemleri gibi birincil kaynaklar, Türk ve uluslararası literatürle birlikte değerlendirilmiştir. Karşılaştırmalı yöntemle yapılan inceleme, Moğol yönetim anlayışının farklı coğrafyalarda nasıl uyum sağladığını ortaya koymaktadır. Sonuçlar, Moğol başarısının yalnızca askerî üstünlüğe dayanmadığını; ticaret yollarını güvence altına alma, istihbarat ağları kurma, ekonomik düzenlemeler yapma ve esnek idari politikalar geliştirme gibi çok boyutlu stratejilere dayandığını göstermektedir. Bu stratejiler sayesinde Moğol İmparatorluğu, dünya tarihinin en geniş kara imparatorluğunu kurmuş ve Avrasya'da kalıcı bir bütünleşme süreci başlatmıştır.

Anahtar Kelimeler: Moğollar, Cengiz Han, Yasa, Ordu, İmparatorluk, Stratejik Genişleme

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License International License

^a Ozturkcan705@gmail.com

0000-0002-8030-4893

How to Cite: Öztürk AC (2025) The Establishment Process of the Mongol Empire and Strategic Expansion Policies, Journal of Sivas Cumhuriyet University Social Sciences Institute, 1(1): 8-14.

Giriş

Tarih sahnesinde bazı devletler yalnızca sahip oldukları toprak büyüklüğü ile değil, siyasi organizasyon kabiliyetleri, kültürel etkileri ve dünya sistemine getirdikleri dönüşümlerle de iz bırakmıştır. Moğol İmparatorluğu, bu açıdan değerlendirildiğinde, 13. yüzyılda kurulan ve kısa sürede Asya'nın doğusundan Avrupa'nın batısına kadar geniş bir coğrafyayı etkisi altına alan dünyanın en büyük kara imparatorluğu olarak öne çıkmıştır. Kuruluş süreci itibarıyla Orta Asya'nın dağınık kabile yapısından doğmuş ancak kısa sürede merkezîyetçi bir devlet modeline evrilerek dönemin siyasi ve askerî dengelerini kökten değiştirmiştir. Moğollar, 12. yüzyılın sonlarına kadar çoğunlukla göçebe, parçalı ve sık sık birbirleriyle çatışan boylar hâlinde yaşamışlardır. Ancak bu dağınık yapı, Temuçin adlı bir liderin siyasi ve askerî dehası sayesinde hızlı bir dönüşüme uğramıştır. Temuçin'in kabileler arası dengeyi sağlama becerisi, düşmanlarını sindirme stratejisi ve adalet ilkeleri doğrultusunda inşa ettiği liderlik profili, 1206 yılında toplanan kurultayda "Cengiz Han" ünvanıyla taçlandırılmıştır. Bu olay, yalnızca bir liderin meşrulaştırılması değil, aynı zamanda bir dünya imparatorluğunun temelini atılması anlamına da gelmekteydi. Moğol İmparatorluğu'nun başarısının temelinde yalnızca savaş gücü değil, aynı zamanda stratejik yayılma politikaları da yatmaktadır. Moğollar, fethettikleri topraklarda yalnızca askerî hâkimiyet kurmakla kalmamış, aynı zamanda ticaret yollarını kontrol altına alıp ekonomik olarak merkezîleşmeyi sağlamış, hukukî düzenlemelerle iç disiplini korumuş ve çok kültürlü bir idari anlayış geliştirerek uzun ömürlü bir yönetim biçimi oluşturmuşlardır. Bu stratejik yaklaşım, yalnızca Orta Çağ'da değil, modern imparatorlukların bile benimsediği yönetim paradigmasının öncülü olmuştur. Bu bağlamda makale, Moğol İmparatorluğu'nun kuruluş sürecini ve Cengiz Han liderliğinde gerçekleştirilen siyasi birlik hareketlerini tarihsel bağlamda incelemeyi, ardından imparatorluğun farklı bölgelere yönelik gerçekleştirdiği askerî, ekonomik ve kültürel yayılma politikalarını stratejik bir bakış açısıyla analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, bu yönleriyle hem klasik tarih anlatılarına katkı sağlamayı hem de Moğolların başarılarının ardında yatan çok yönlü faktörleri bilimsel zeminde yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Kabilelerin Birliği ve 1206 Kurultayı

Cengiz Han'ın siyasi ve askerî yükselişinin dönüm noktası dağınık hâlde yaşayan Moğol kabilelerini ortak bir otorite altında birleştirme sürecidir. 12. yüzyıl sonlarında Orta Asya bozkırlarında yaşayan Merkitler, Naymanlar, Tatarlar, Tayciutlar ve Kereitler gibi kabileler hem kendi aralarında hem de çevredeki büyük siyasi güçlerle sürekli mücadele hâlindeydiler (Morgan, 2007). Bu düzensiz yapı, güçlü ve kalıcı bir merkezî otoritenin inşasını engelliyordu. Ancak Temuçin, kişisel karizması ve stratejik ittifakları sayesinde bu yapıyı değiştirmeyi başarmıştır. Cengiz Han'ın siyasi yükselişi yalnızca askerî başarılarla değil, aynı zamanda diplomatik manevralarla, ödül-ceza dengesine dayalı bir sadakat sistemiyle ve toplumsal adalet vurgusuyla gerçekleşmiştir.

Cengiz Han'ın özellikle Kereit hükümdarı Tuğrul (Ong Han) ile kurduğu ittifak, kabileler arasında meşruiyet kazanmasında etkili olmuştur (Roux, 2001). Ancak zamanla bu ittifak, güç çatışmasına dönüşmüş ve Temuçin kendi liderliğini rakiplerinden bağımsızlaştırmak zorunda kalmıştır. Camuka ile olan rekabet, bu sürecin en önemli safhalarından biridir. Camuka aristokrat soylu kökenine rağmen Temuçin kadar etkili bir kabile liderliği kuramamış, özellikle 1201 yılında Dalan Baljut Savaşı'nda uğradığı yenilgiyle otoritesini büyük ölçüde kaybetmiştir (Allsen, 2001). Bu zafer, Cengiz Han'ın kabileler arası mücadelede mutlak güç hâline gelmesini sağlamış ve siyasi birliğin kapılarını aralamıştır. 1206 yılında Onon Irmağı kıyısında toplanan büyük kurultay, Moğol siyasi tarihinde kuruluşun en önemli anıdır. Bu kurultayda Temuçin, tüm boyların temsilcilerinin kararıyla "Cengiz Han" ünvanını almış ve "Moğol İmparatorluğu" resmen kurulmuştur (Grousset, 2023). Kurultay, Moğol siyasal kültüründe yalnızca bir liderin seçimi değil, aynı zamanda devletin anayasal temelini atıldığı bir yapı olarak da işlev görmüştür. Bu kurultayda onaylanan en önemli kararlardan biri, Moğol ordusunun "onluk sistem"e göre yeniden örgütlenmesidir. Her on, yüz, bin ve on bin kişilik askerî birlikler, doğrudan Cengiz Han'a bağlı sadık komutanlara teslim edilmiştir (May, 2007). Bu sistem, savaş organizasyonunu kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda kabile aidiyetini aşarak imparatorluk düzeyinde bir bağlılık kültürü oluşturmuştur. Kurultay aynı zamanda "Yasa" ya da "Yasa-yı Cengiz Hanî" adı verilen hukukî düzenin de başlangıcıdır. Bu yasalar toplumsal düzeni sağlamak, suç ve ceza sistemini standartlaştırmak ve vergi, askerî hizmet gibi temel yükümlülükleri belirlemek amacıyla geliştirilmiştir (Togan, 1998). Moğol yasaları, hem göçebe geleneğe hem de devlet kurumsallaşmasına dayalı bir disiplin mekanizması yaratmıştır. 1206 kurultayı, Moğol kabilelerinin parçalı yapısından çıkıp merkezîleşmiş bir devlet yapısına geçişinin simgesidir. Cengiz Han liderliğindeki bu dönüşüm, imparatorluğun yalnızca askerî başarılarını değil, siyasi ve toplumsal sürdürülebilirliğini de mümkün kılmıştır. Moğollar artık yalnızca savaştan bir topluluk değil; yasaya dayalı, hiyerarşik ve organize bir imparatorluğa dönüşmüştür (Christian, 1998).

Moğol İmparatorluğu'nda Yasalar ve Yönetim Anlayışı

Cengiz Han, yalnızca fetihleriyle değil, aynı zamanda kurduğu hukuk ve yönetim sistemiyle de tarihsel olarak istisnai bir liderlik sergilemiştir. Moğol toplumunun parçalı yapısını bir araya getiren en önemli araçlardan biri, "Yasa" veya "Yasa-yı Cengiz Hanî" olarak bilinen, sözlü geleneklere dayanan ancak merkezî otorite tarafından düzenlenmiş olan hukuk sistemidir. Bu yasa sistemi, hem geleneksel bozkır hukukunun hem de Cengiz Han'ın reformcu anlayışının bir ürünüdür (Togan, 1998). Yasa'nın temel amacı, kabileler arasında birlik sağlamak, toplumsal düzeni tesis etmek ve savaş zamanlarında disiplinli hareket kabiliyeti oluşturmaktır. Moğol yasaları, bireylerin statülerinden bağımsız olarak cezaların uygulanmasını öngören sert ve eşitlikçi bir karakter taşımaktaydı. Hırsızlık, isyan, emirleri sorgulama, casusluk ve yalancılık gibi suçlara karşı ağır cezalar öngörülmüş; cezanın

caydırıcılığı ön planda tutulmuştur (Morgan, 2007). Aynı zamanda savaşta düşmanı terk eden ya da ganimeti paylaşmayan askerler için de infaza varan hükümler uygulanmaktaydı (May, 2007). Bununla birlikte, yasa sistemi yalnızca ceza hukuku açısından değil, sosyal yaşamın düzenlenmesi açısından da etkili olmuştur. Aile yapısı, evlilik düzeni, kadınların toplumdaki yeri, din adamlarının dokunulmazlıkları gibi konular Yasa'da özel olarak tanımlanmıştır. Moğol toplumu içerisinde kadınların sahip olduğu sosyal statü, diğer göçebe ya da yerleşik topluluklara kıyasla oldukça yüksekti. Kadınlar, özellikle hanların yokluğunda yönetimde söz sahibi olabiliyor, ordu ve diplomasi gibi alanlarda etkili roller üstlenebiliyorlardı (Roux, 2001). Cengiz Han, yönetimde meritokratik bir ilke benimsemişti. Akrabalık ilişkilerinden ziyade, sadakat ve yetenek esas alınarak görevlendirme yapılmakta, farklı etnik ve dinî gruplardan kişiler, imparatorluk bürokrasisinde yer bulabilmekteydi (Allsen, 2001). Bu anlayış, çok uluslu bir imparatorluk olan Moğol Devleti'nin istikrarlı biçimde yönetilmesini sağlamış; Çinli, Soğd, Uygur, İranlı ve Arap kökenli memurlar, çeşitli idarî birimlerde sorumluluk almıştır (Christian, 1998). Yönetim anlayışının bir diğer önemli boyutu, merkeziyetçilik ve eş zamanlı olarak yerel unsurların esnek biçimde idareye katılımı olmuştur. Cengiz Han, fethettiği bölgelerde mevcut bürokratik yapıyı tamamen ortadan kaldırmak yerine, onu Moğol sistemi ile entegre etmeyi tercih etmiştir. Yerel yöneticiler, vergi toplama ve adli görevlerde kullanılmaya devam edilmiş; bu uygulama özellikle Çin, İran ve Orta Asya bölgelerinde istikrarın korunmasına katkı sağlamıştır (Jackson, 2017). Ayrıca Moğollar, bilgi ve belge yönetimi konularında da çağının ilerisinde bir düzene sahipti. Yazı dili olarak Uygur alfabesi resmî belgelerde kullanılmaya başlanmış, ayrıca Çinli mühendisler ve kâtipler sayesinde vergi, nüfus ve ürün kayıtları titizlikle tutulmuştur (Allsen, 2001). Bu uygulamalar, hem askerî seferlerde lojistik düzeni kolaylaştırmış hem de devlet arşiv sisteminin temelini oluşturmuştur. Cengiz Han'ın yasa ve yönetim anlayışı, yalnızca bir bozkır imparatorluğunun geçici düzenlemeleri olmaktan çıkıp kalıcı ve çok katmanlı bir devlet sisteminin inşasını mümkün kılmıştır. Bu düzen, sadece Moğol İmparatorluğu'nun uzun ömürlü olmasını değil, aynı zamanda Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa'daki siyasal yapılar üzerinde kalıcı etkiler bırakmasını da sağlamıştır.

Moğol İmparatorluğu'nda Ordu Teşkilatı ve Sefer Hazırlıkları

Moğol İmparatorluğu'nun kısa sürede geniş bir coğrafyaya hâkim olabildiğinin temel sebeplerinden biri, iyi örgütlenmiş, disiplinli ve stratejik düşünen bir ordu yapısına sahip olmasıdır. Cengiz Han'ın kurduğu askerî sistem, sadece bozkır savaşlarına değil, yerleşik medeniyetlerin şehirlerini fethedecek düzeyde taktiksel esneklik, lojistik kabiliyet ve organizasyon gücü sunmaktaydı (May, 2007). Moğol ordusunun temeli onluk sisteme dayanmaktaydı. Bu sistemde 10 (arban), 100 (jagun), 1000 (mingghan) ve 10.000 (tümen) kişilik birlikler oluşturulmuş; her bir birimin başına, sadakat ve yeteneği ile öne çıkan komutanlar getirilmiştir

(Morgan, 2007). Bu yapı sayesinde hem merkezî otoriteye mutlak bağlılık sağlanmış hem de savaş esnasında hızlı karar alma ve uygulama kabiliyeti geliştirilmiştir. Komutanların görevden alınması ya da terfisi yalnızca Cengiz Han'a bağlıydı. Bu durum askerî yapının istikrarını ve liyakat esaslı işleyişini garanti altına alıyordu. Moğol ordusu, geniş coğrafyalarda uzun süreli seferler düzenleyebilecek askerî kapasiteye sahipti. Her asker birden fazla at kullanmakta, böylece hızlı hareket kabiliyeti korunmaktaydı. Aynı zamanda sefer bölgelerinde yerel kaynakların kullanılması için keşif kolları önceden gönderilmekteydi (Allsen, 2001). Haberleşme ağı ise "Yam" adı verilen posta istasyonları sistemiyle sağlanmış, bu istasyonlar arasında hızlı at değişimleri ile haberler merkez komuta birimine ulaştırılmıştır (Jackson, 2017). Bu sistem, sadece haberleşme değil, erzak, ikmal ve asker sevkıyatı gibi stratejik ihtiyaçlar için de kullanılmıştır. Moğolların sefer başarısının en önemli bileşenlerinden biri ise gelişmiş istihbarat sistemidir. Sefer öncesinde bölgede görev yapan tüccar kılığındaki casuslar, yerleşim yerlerinin topoğrafik özellikleri, garnizonların sayısı, ekonomik kaynaklar ve halkın yapısı hakkında bilgi toplamaktaydı (May, 2007). Ayrıca daha önce teslim olan halklar içerisinde seçilen kılavuzlar, sefer boyunca birliklere yön vermektedir. Bu yönüyle Moğollar, savaşın yalnızca fiziksel değil, bilgi temelli bir süreç olduğunun farkındaydılar. Cengiz Han, askerî disiplini sağlamak adına oldukça sert kurallar benimsemiştir. Emirlerin sorgulanması, savaş sırasında kaçma, ganimet paylaşımında adaletsizlik gibi durumlar ağır şekilde cezalandırılmıştır (Togan, 1998). Bununla birlikte, başarının ödüllendirilmesi ve sadakatin yükselme fırsatına dönüşmesi, ordu içinde motivasyonu artırmıştır. Orduda yalnızca soylular değil, halktan kişiler de yüksek rütbeli görevlere gelebilmekteydi. Bu meritokratik yaklaşım, komutan kadrolarının beceri temelli oluşmasını sağlamış ve Moğol ordusunun başarısını pekiştirmiştir (Christian, 1998).

Moğol İmparatorluğu'nda İdari Yapılanma ve Bürokrasi

Moğol İmparatorluğu'nun tarih sahnesindeki başarısı yalnızca askerî fetihlerle sınırlı değildir. Devletin uzun süreli varlığını mümkün kılan en önemli unsurlardan biri, Cengiz Han ve haleflerinin inşa ettiği merkezî idari yapı ve etkili bürokratik sistem olmuştur. Bu yapı, imparatorluğun geniş topraklarında adaletin, verginin ve siyasî istikrarın sağlanmasında kritik rol oynamıştır (Allsen, 2001). Moğol İmparatorluğu'nda en yüksek siyasî otorite "Büyük Han"dı. Cengiz Han'dan itibaren bu ünvan, yalnızca soy hakkı ile değil, aynı zamanda kurultayda alınan kararlarla da meşruiyet kazanmaktaydı. Han, sadece ordunun değil aynı zamanda yasaların, mülklerin, diplomatik ilişkilerin ve atamaların da nihai karar vericisiydi (Morgan, 2007). Han'ın çevresinde "nöker" adı verilen sadık danışmanlar bulunur, karar alma süreçlerinde bu elit çevrenin görüşleri dikkate alınır. Moğollar fethettikleri bölgelerde yerel yönetimleri tümüyle yok etmek yerine, onları denetim altına alarak sisteme entegre etmeyi tercih etmişlerdir. İran, Çin ve Anadolu gibi bölgelerde var olan bürokratik gelenekler korunmuş; bu bölgelerdeki aristokrat ve eğitilmiş sınıflar yeni idari düzen içinde görev almıştır (Jackson, 2017). Böylelikle yerel halkın

tepkisi azaltılmış, aynı zamanda idari işleyişte süreklilik sağlanmıştır. Moğollar sözlü kültüre sahip bir toplum olmasına rağmen, devlet yönetiminde yazılı belgeleri sistematik şekilde kullanmaya özen göstermiştir. Özellikle Uygur alfabesi, resmî belgelerde tercih edilen yazı sistemi hâline gelmiştir (Christian, 1998). Farklı bölgelerde çok dilli kâtipler istihdam edilmiş; Çinli, Soğd, Uygur ve İranlı yazıcılar vergi kayıtları, emirnameler ve diplomatik mektupların hazırlanmasında görev almıştır. Bu çok dillilik, Moğol idaresinin esnekliğini ve farklı kültürleri yönetim sistemine dâhil etme kabiliyetini göstermektedir (Roux, 2001). Moğol İmparatorluğu'nda ekonomik kaynakların merkezi kontrolü, yönetimin sürdürülebilirliği açısından hayati öneme sahiptir. Nüfus sayımları ve arazi tespitleri sonucunda elde edilen verilere göre vergilendirme yapılır; tarım, hayvancılık, zanaatkarlık ve ticaretten düzenli gelir toplanırdı (Amitai, 2007). Vergiler yalnızca ekonomik fayda amacıyla değil, aynı zamanda halkı kayıt altına almak ve imparatorluk içindeki denetimi pekiştirmek için de önemliydi. Yerel vergiler çoğu zaman kendi halkından kişilerden seçilerek sosyal uyum korunmaya çalışılmıştır. Moğollar farklı dilleri konuşan, farklı din ve etnik gruplara mensup toplumları yönetme konusunda yüksek derecede esneklik göstermiştir. Resmî belgelerde çoğu zaman birden fazla dilde metin hazırlanmakta; Budist, Müslüman, Hristiyan ve Şamanist unsurların temsil edilmesine özen gösterilmekteydi (Allsen, 2001). Bu yaklaşım, yalnızca yönetim kolaylığı sağlamamış, aynı zamanda Moğol İmparatorluğu'nun çok kültürlü bir siyasi yapı olarak varlığını sürdürmesini kolaylaştırmıştır. Cengiz Han ve haleflerinin kurduğu idari yapı, klasik göçebe devlet modelinin çok ötesine geçerek merkeziyetçi ve çok uluslu bir imparatorluk mekanizması inşa etmiştir. Bu sistem, farklı etnik ve kültürel grupların birlikte ve barış içinde yönetilebildiği nadir tarihsel örneklerden biri olarak dikkat çekmektedir. İdari esneklik, çok dillilik ve liyakate dayalı atama politikaları imparatorluğun siyasi istikrarını uzun vadeli olarak koruyan temel faktörler olmuştur.

Moğol İmparatorluğu'nun Stratejik Yayılma Politikaları

Moğollar, yayılma politikalarında Orta Asya'nın bozkır ekolojisini bir avantaj olarak kullandılar. Bozkırın sunduğu geniş otlaklar, hızlı hareket edebilen süvari birlikleri için uygun bir zemin sağlıyordu. Moğolların Gizli Tarihi, Cengiz Han'ın askerî seferlerini planlarken coğrafi koşulları dikkatle değerlendirdiğini aktarmaktadır. Öte yandan, Rubruck'un seyahatnamesi de Moğol ordularının farklı iklim bölgelerine uyum sağlama esnekliğini özellikle vurgulamaktadır (Rubruck, 1990). Moğol ordusu, onluk sisteme dayalı örgütlenme modeliyle tarihte benzeri görülmemiş bir disiplin sergilemiştir. Moğol askerlerinin sıkı bir hiyerarşi altında hareket ettiğini ve disiplinsizlik durumunda ağır cezaların uygulandığını belirtmektedir (Cüveyni, 2020). Ayrıca, Moğolların kuşatma tekniklerinde Çin'den devraldıkları mühendislik yöntemlerini kullandıkları anlaşılmaktadır. (May, 2007) Moğol İmparatorluğu'nun kısa sürede dünya tarihinin en büyük kara imparatorluğu hâline gelmesinin arkasında yalnızca güçlü bir ordu değil, aynı zamanda planlı, çok yönlü ve esnek stratejik yayılma politikaları yer almaktadır. Plano Carpini ise (1996), Moğol ordularının

sistemli keşif seferleri ile düşmanlarının zayıf noktalarını önceden belirlediğini ifade eder. Moğol yayılması yalnızca askerî bir amaç gütmemiş, aynı zamanda İpek Yolu ticaretinin güvenliği temel bir strateji olmuştur. Marco Polo ise (2020), Moğol hâkimiyetinde ticaretin geliştiğini, kervanların güvenle seyahat edebildiğini vurgular. (Ögel, 2001), Kubilay Han döneminde vergilendirme sisteminin düzenlendiğini, kervansaray ağının genişletildiğini ve devlet gelirlerinin büyük ölçüde ticaretten sağlandığını kaydetmektedir. Bu politikalar, Moğol yönetiminin ekonomik kalkınmayı askerî başarıyla bütünleştirdiğini göstermektedir. Moğol İmparatorluğu'nun en dikkat çekici yönlerinden biri, istihbarat ağıdır. Câmîu't-Tevârîh (2013), Moğolların "yam" adı verilen posta ve istihbarat sistemini kurduğunu ve bunun merkez ile uç bölgeler arasında hızlı iletişimi sağladığını belirtir. Cengiz Han'ın ilk büyük seferi Çin'in kuzeyinde hüküm süren Jin Hanedanlığı olmuştur. Jin topraklarının zenginliği ve Çin'in yerleşik yapısı, Moğollar açısından hem ekonomik hem de stratejik bir cazibe merkeziydi (Morgan, 2007). 1211 yılında başlatılan ve 1215'te Pekin'in (Zhongdu) kuşatılıp alınmasıyla sonuçlanan bu sefer, Moğolların kuşatma teknolojisi ve askerî disiplini açısından bir dönüm noktasıdır. Çin'den alınan ganimetler, esir mühendisler ve teknik bilgi ilerleyen yıllarda diğer bölgelerdeki seferlerde de büyük avantaj sağlamıştır (Allsen, 2001). Jin Hanedanlığı'nın çöküşüyle birlikte Moğollar, Doğu Asya'da kalıcı hâkimiyet kurmaya başlamış ve Yuan Hanedanlığı'nın kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Moğolların batıya yönelmesinde en önemli etkenlerden biri, 1218 yılında Harzemşahlar ile yaşanan diplomatik krizin savaşa dönüşmesidir. Otrar şehrinde Moğol tüccarlarının öldürülmesi ve ardından Cengiz Han'ın gönderdiği elçilerin infaz edilmesi, Moğollar için savaş gerekçesi olmuştur (Jackson, 2017). 1219 yılında başlayan Harzemşah Seferi; Buhara, Semerkand, Nişabur ve Merv gibi büyük şehirlerin hızla düşmesiyle sonuçlanmış, Moğollar bu bölgelerde hem askerî güç hem de psikolojik üstünlük kurmuştur. Sefer süresince uygulanan taktikler, sahte geri çekilme, bölme ve kuşatma gibi karmaşık savaş stratejilerinden oluşmuştur (May, 2007). Bu sefer yalnızca bir askerî zafer değil, aynı zamanda İpek Yolu üzerindeki kontrolün de kazanımı anlamına gelmiştir. Güney Kafkasya, Anadolu ve Avrupa Seferleri, Moğol İmparatorluğu'nun stratejik yayılma politikasında yalnızca doğu ve Orta Asya ile sınırlı kalmamış, kısa sürede Güney Kafkasya, Anadolu ve Avrupa içlerine kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu genişleme, Moğolların yalnızca askerî gücünü değil, aynı zamanda diplomasi, istihbarat, baskı ve entegrasyon stratejilerini nasıl etkili kullandığını da gözler önüne sermektedir (Jackson, 2017). Güney Kafkasya Seferleri ve Hazar Geçişi Cengiz Han döneminin sonlarına doğru yaşanmıştır. Moğollar Hazar Denizi'nin doğusundan batıya geçerek Güney Kafkasya'ya yönelmiş, bu bölgedeki ilk büyük çatışmalar 1220'lerde başlamıştır. Gucristan Krallığı, Moğollar tarafından hızlı ve sistematik saldırılarla mağlup edilmiştir. Aynı dönemde Ermenistan, Arran ve Derbent gibi stratejik geçitler de Moğolların kontrolüne geçmiştir (Amitai, 2007). Moğollar bu sefer sırasında bölgedeki yerel feodal yapıları analiz ederek kimlerle çatışacaklarını, kimlerle ittifak kurabileceklerini tespit etmişlerdir. Ayrıca Doğu Anadolu'da ilhanlıların hâkimiyetine (Abdulkadir Yuvalı, İlhanlı Tarihi) giden süreç de bu seferlerle başlamıştır (Roux, 2001). Anadolu Selçuklularına karşı Köseadağ seferi, Moğolların

Anadolu'ya doğrudan müdahalesi, 1243 yılında gerçekleşen Köseadağ Savaşı ile zirveye ulaşmıştır. Bu savaşta, Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu, Türkiye Selçuklu Devleti'ni ağır bir yenilgiye uğratmış ve Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev döneminde Anadolu yarı-bağımsız bir ilhanlı eyaleti hâline gelmiştir (Sevim, 1999). Köseadağ Savaşı, yalnızca siyasi bir çöküş değil, aynı zamanda Anadolu'daki Türk beyliklerinin ortaya çıkış sürecini de hızlandıran bir dönüm noktası olmuştur. Moğollar bu bölgede doğrudan yerleşik hâle gelmemiş, yerel idarecilere bağlı ancak vergiye dayalı bir hâkimiyet kurmuştur (Jackson, 2017). Batıya yönelik en büyük harekât, Cengiz Han'ın torunu Batu Han önderliğinde gerçekleşmiştir. 1236 yılında başlayan bu büyük sefer, 1241 Mohi (Macaristan) ve Liegnitz (Polonya) savaşlarında büyük zaferlerle sonuçlanmıştır. Moğol orduları Kiev'i yıkarak Doğu Avrupa'ya derinlemesine ilerlemiş ancak Ögeday Han'ın ölüm haberi üzerine kurultaya katılmak için sefer yarıda kesilmiştir (May, 2007). Bu seferlerin sonucunda 1242'de Altın Orda Devleti kurulmuş, bu yapı hem Rus knezliklerini hem de Karadeniz'in kuzeyindeki bozkır halklarını Moğol denetimine almıştır (Christian, 1998). Altın Orda, Moğol yönetimi altında hem İslamlaşma hem de Rusya'nın siyasi yapısının şekillenmesinde derin etkiler bırakmıştır. Moğol İmparatorluğu'nun yalnızca toprak kazanma ya da düşmanı yok etme amacı taşıyan klasik fetih anlayışından farklı bir mantık üzerine kurulmuştur. Cengiz Han ve halefleri, fethettikleri her bölgeyi bir ekonomik merkez, stratejik kavşak ya da siyasi denge unsuru olarak değerlendirmişlerdir (Allsen, 2001). Bu bağlamda yayılmacılık, askerî zorunluluktan çok bütüncül bir devlet politikası hâlini almıştır. Moğol fetihlerinin ekonomik temelini, büyük oranda ticaret yollarının denetimi oluşturmuştur. Özellikle Çin, Orta Asya, İran ve Anadolu üzerinden geçen İpek Yolu, hem doğu-batı arasındaki mal akışının hem de kültürel etkileşimin ana hattıydı. Harzemşahlar'ın ortadan kaldırılmasıyla, bu güzergâhın büyük bir kısmı Moğolların eline geçmiş; tüccarların güvenliğini sağlamak amacıyla koruma birlikleri, posta istasyonları (yam) ve vergi teşvikleri geliştirilmiştir (Jackson, 2017). Bu dönemde Orta Asya ile Avrupa arasında daha önce görülmemiş düzeyde güvenli ticaret ortamı oluşturulmuş, bu sürece literatürde "Pax Mongolica" (Moğol Barışı) adı verilmiştir. Tüccarlar, din adamları, diplomatlar ve bilim insanları bu barış ortamı sayesinde büyük coğrafi mesafeleri geçebilmiş, ekonomik canlılık imparatorluk sınırları boyunca yayılmıştır (May, 2007). Moğollar, fethettikleri bölgelerdeki doğal ve beşerî kaynakları doğrudan yağmalamak yerine, onları vergilendirme yoluyla uzun vadeli gelire dönüştürmeyi tercih etmiştir. Nüfus sayımları, mülk kayıtları ve üretim tespitleri yapılarak bölgelerin ekonomik potansiyeli belirlenmiş; bu veriler merkezî otoriteyle paylaşılmıştır (Amitai, 2007). Bu sistem, özellikle İran ve Çin'de, karmaşık bürokratik yapıların işleyişine zarar vermeden Moğol hâkimiyetinin kurulmasını sağlamıştır. Yerel idarecilerin görevde tutulması, halkın günlük yaşamına müdahale edilmemesi ve tarım-göçebe dengelerinin korunması gibi uygulamalar, ekonomik istikrarın sürdürülmesine olanak tanımıştır (Christian, 1998). Moğol yayılmacılığının önemli hedeflerinden biri de jeopolitik denge kurmaktır. Cengiz Han, rakip güçlerin birbiriyle ittifak kurmasını önlemek amacıyla ardışık ve hızlı fetihler yaparak kuşatma stratejisi izledi. Örneğin Harzemşahlar, (Atalay, B. 2016) Doğu Avrupa ve Çin

gibi farklı coğrafyalara aynı anda askerî baskı uygulanmasını, düşman güçlerin birleşmesini engellemiş; böylece bölgesel ittifaklar zayıflatılmıştır (Morgan, 2007). Ayrıca Moğollar, bazı bölgeleri sadece nötr tampon alanlar olarak kullanmayı tercih etmiş; doğrudan yönetim kurmadan, bu bölgeler üzerinden kontrol sağlamıştır. Anadolu'daki bazı beyliklerin yarı-özerk statüde tutulması ya da Rus knezliklerinin iç işlerine doğrudan karışılmaması, bu politikanın örneklerindendir (Roux, 2001).

Sonuç

Moğol İmparatorluğu, 13. yüzyıl dünya siyasetinde kısa sürede yükselmiş; siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel yapılarıyla yalnızca kendi dönemini değil, sonraki yüzyılların da siyasal paradigmasını etkilemiş böylece tarihsel bir güç odağı olarak öne çıkmıştır. Bu makalede ayrıntılı biçimde analiz edilen kuruluş süreci, Cengiz Han'ın liderliğinde gerçekleştirdiği siyasi birlik, yasa sistemi ve yönetim anlayışı; imparatorluğun başarısının yalnızca fetihlerle açıklanamayacak kadar derin yapısal temellere sahip olduğunu göstermektedir. Temuçin'in 1206 yılında "Cengiz Han" ünvanını alarak Moğol kabilelerini bir araya getirmesi, sadece bir kabile konfederasyonunun kurulması değil; aynı zamanda bir imparatorluk ideolojisinin ve siyasi modelin doğuşu olmuştur. Bu model meritokrasiye dayalı bürokratik yapı, yasaların tüm topluluklara eşit uygulanması, merkezîyetçi fakat esnek yönetim anlayışı ve çok kültürlü bir siyasi aklın varlığı ile dikkat çeker. Moğolların stratejik yayılma politikaları, planlı ve çok yönlüydü. Çin'den Avrupa içlerine kadar uzanan geniş coğrafyada uygulanan bu politikalar; sadece askerî zaferler elde etmeyi değil, aynı zamanda ticaret yollarını kontrol etmeyi, yerel halklarla iş birliği yapmayı, bölgesel güç dengelerini dönüştürmeyi ve kültürel etkileşimi yönlendirmeyi hedeflemiştir. Moğollar istilacı bir güçten çok, dönüştürücü ve yeniden yapılandırıcı bir imparatorluk projesinin uygulayıcıları olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. İmparatorluğun doğrudan işgal ettiği alanlarda uygulanan vergi sistemleri, istihbarat ağı, Yam posta sistemi ve yerel bürokrasinin entegrasyonu, Moğolların yüksek organizasyon kapasitesini ortaya koymaktadır (May, 2007). Ayrıca fethedilen bölgelerdeki yerel unsurların yönetime dâhil edilmesi, hem direnişi azaltmış hem de farklı kültürleri içeren bir siyasal yapılanmanın önünü açmıştır. Bu bağlamda Moğol yönetimi, Orta Çağ'ın klasik devlet modellerinden ayrılarak modern anlamda bir sistem imparatorluğu karakteri kazanmıştır. Moğol İmparatorluğu'nun. Başarısının arkasında, yalnızca güçlü bir ordu ya da karizmatik bir lider değil; uzun vadeli stratejik düşünce, hukuk temelli iç düzen, çok yönlü diplomatik yetenekler ve pragmatik yönetim anlayışı bulunmaktadır. Bu yapılar, Moğolların sadece kısa süreli bir askerî üstünlük kurmalarını değil, kalıcı siyasi, ekonomik ve kültürel etkiler bırakmalarını da mümkün kılmıştır. Sonuç olarak, Moğol İmparatorluğu'nun kuruluş süreci ve stratejik yayılma politikaları, sadece Orta Çağ Asya tarihi açısından değil imparatorlukların yönetim pratikleri, güç projeksiyon stratejileri ve kültürel bütünleşme modelleri açısından da çağdaş tarih yazımında örnek teşkil eden bir nitelik taşımaktadır. Bu yönüyle Moğollar, tarihin en yıkıcı değil; aynı zamanda en yapıcı ve kurucu siyasi aktörlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

Extended Summary

This study investigates the foundation and strategic expansion of the Mongol Empire, which emerged in the early 13th century as the most expansive contiguous empire in history. The aim is to understand how Chinggis Khan and his successors unified diverse steppe tribes, built a centralized administration, and designed multi-dimensional policies that enabled domination over territories stretching from China to the Black Sea within a remarkably short time. The research emphasizes that Mongol expansion cannot be reduced to sheer military superiority; instead, it was supported by a combination of geographical advantages, economic integration, intelligence networks, and flexible governance. By examining these factors together, the study seeks to explain why the Mongol Empire was able not only to conquer but also to sustain authority across Eurasia. The study employs a historical-analytical method based on both primary and secondary sources. Core primary texts include *The Secret History of the Mongols*, Rashid al-Din's *Jami' al-Tawarikh*, Juvayni's *Tarikh-i Jahan-Gusha*, and European eyewitness accounts such as those of Plano Carpini and William of Rubruck. These texts provide first-hand information about political institutions, military organization, and the cultural perceptions of contemporaries. Secondary scholarship—particularly Turkish historiography (Ögel, Kafesoğlu, İnalçık) and international works (Morgan, Allsen, Jackson)—has been used to frame the analysis within modern debates. The methodology combines comparative historical reading with regional case studies, analyzing how Mongol expansion strategies differed in China, Iran, the Caucasus, Anatolia, and Eastern Europe. In addition, the study applies an institutional approach to examine legal norms (Yasa), communication systems (Yam), and taxation policies that underpinned the empire's cohesion. The findings indicate that the Mongol Empire's strategic expansion was based on a holistic and multi-layered model: The Mongols utilized the ecological environment of the steppe to maximum advantage. The mobility of horse-archers, sustained by extensive pasturelands, enabled rapid and long-distance campaigns. More importantly, they adapted to diverse geographies: the deserts of Central Asia, the mountains of the Caucasus, and the river systems of Eastern Europe. Geography was not a limitation but a strategic variable actively manipulated by the Mongols. The decimal (onluk) system structured the army into hierarchical yet flexible units. This organization ensured discipline and readiness while enabling large-scale coordination. Siege technologies borrowed from China allowed the Mongols to capture fortified urban centers such as Zhongdu (Beijing) and Baghdad. Reconnaissance missions and intelligence gathering prior to battles significantly enhanced tactical efficiency. Expansion was linked to securing trade networks. By stabilizing the Silk Road, establishing caravanserais, and providing safe-conducts for

merchants, the Mongols created unprecedented conditions for economic integration. Taxes and tributes were carefully calculated, and in some regions, like Iran, agricultural production was reorganized to secure imperial revenues. The economic policy reveals the Mongols as not only conquerors but also pragmatic administrators who valued commerce. The Yam postal system provided fast communication across vast distances, enabling central authority to remain connected with frontier regions. Espionage was institutionalized, ensuring that campaigns were based on accurate geographic and political information. This system gave the Mongols a significant advantage in anticipating threats and opportunities. Highlight the Mongols' flexibility. In China, they established the Yuan dynasty and integrated Confucian administrative traditions. In Iran, Hülegü created the Ilkhanate, blending Mongol military authority with Persian bureaucratic expertise. In the Caucasus and Anatolia, Mongol policies focused on controlling strategic mountain passes and trade hubs like Tabriz and Erzurum, ensuring access to both the Silk Road and Mediterranean routes. In Rus' and Eastern Europe, direct occupation was avoided; instead, indirect control was imposed through tribute collection. This adaptability underlines that Mongol expansion was not monolithic but regionally tailored. The study concludes that the Mongol Empire's global success was not a result of brute force alone but rather of comprehensive strategies integrating military, geographic, economic, and administrative dimensions. This multi-faceted approach explains why the Mongols were able to construct the largest contiguous empire in less than a century. Furthermore, their rule ensured the flourishing of long-distance trade, the circulation of ideas, and the transmission of technology across continents. This interconnectedness—later termed the Pax Mongolica—created the foundation for an early form of globalization. The Mongols facilitated not only the movement of goods but also the exchange of religions, scientific knowledge, and artistic traditions. Their intelligence and postal systems prefigured early forms of state communication, while their tolerance toward diverse faiths fostered relative cultural stability in conquered regions. The Mongol case demonstrates that pre-modern empires could achieve global integration through pragmatic and adaptable policies. By combining conquest with governance, coercion with diplomacy, and mobility with institutionalization, the Mongol Empire left a legacy that shaped Eurasian history well beyond its political decline.

Kaynaklar

- Altan, A. (2009). *Cengiz Han ve Moğollar: Asya'nın demir fırtınası*. Timaş Yayınları.
- Altuntek, M. (2021). *Moğol İmparatorluğu ve İlhanlılar döneminde ticaret ve vergilendirme*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Amitai, R. (2007). Moğolların İslam ülkelerindeki etkisi. M. S. Kılıç (çev.). Yeditepe Yayınları.
- Atalay, B. (2016). Cengiz Han döneminde Moğolların hukuk sistemi ve yasa uygulamaları (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi).
- Bayur, Y. H. (1987). Hindistan Tarihi: Büyük Moğol İmparatorluğu. Türk Tarih Kurumu
- Cahen, C. (2001). İslamiyet ve Türkler (1071-1328). Y. Demir (çev.). Eren Yayıncılık.
- Christian, D. (1998). A history of Russia, central Asia and Mongolia: Volume I. Blackwell.
- Cüveynî Alaaddin Ata Melik. Tarih-i Cihan Güşa. Türk Tarihi Kurumu Yayınları.
- Durmuş, A. (2014). Moğolların idari ve askerî teşkilatı: Cengiz Han'dan İlhanlılara. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ergin, M. (1986). Türk dünyası tarihi. Boğaziçi Yayınları.
- Gömeç, S. (2005). İslamiyetten önce Türkler. Berikan Yayınları.
- Grousset, R. (1970). The empire of the steppes. N. Walford (Trans.). Rutgers University Press.
- Gündoğdu, A. (2018). Moğolların Anadolu seferleri ve Köseadağ Savaşı. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 115(2), 85-106.
- İnalçık, H. (2003). Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar I. İş Bankası Yayınları.
- Jackson, P. (2017). Moğollar ve İslam dünyası: Fetihten dönüşüme. E. Ayan (çev.). Kronik Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1988). Türk milli kültürü. Ötüken Neşriyat
- Köymen, M. A. (1992). Selçuklu Devri Türk Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- May, T. (2007). Moğol savaş sanatı. N. Doğan (çev.). Kastaş Yayınları.
- Melikoff, I. (1999). İslam dünyasında Moğollar. G. Üner (çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Morgan, D. (2007). Moğollar. A. Çakmak (çev.). Kabalıcı Yayınları.
- Nassiri, S. (2005). Cihan Fatihi Hülagu Han. M. S. Kılıç (çev.). Yeditepe Yayınları.
- Ögel, B. (2001). İslamiyetten önce Türk kültür tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. Cengiz Han ve Moğol İmparatorluğu. Bilge Kültür Yayınları.
- Roux, J. P. (2001). Moğol İmparatorluğu tarihi. A. Kazancıgil (çev.). Kabalıcı Yayınları.
- Sağ, A. (2012). Moğolların kültürel mirası ve Türk-İslam dünyasına etkileri (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi).
- Sevim, A. (1999). Selçuklu devletleri tarihi: Siyaset, teşkilat, kültür. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sinor, D. (2000). Orta Asya'da Türk-Moğol etkileşimi. M. Karabacak (çev.). Bilge Kültür Sanat.
- Taşağı, A. (2013). Orta Asya Türk tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Temir, A. (2020). Moğolların gizli tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Togan, Z.V. (2000). Moğollar zamanında Türkiye. Enderun Kitabevi.
- Turan, O. (1993). Selçuklular zamanında Türkiye. Boğaziçi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Anadolu beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu devletleri. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Üçok, B., & Zühtü, Y. (1985). Türk tarihi II: Orta Çağ. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Vural, M. (2011). İlhanlıların Anadolu'ya etkileri ve Türk beyliklerinin ortaya çıkışı. Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, 3(1), 45-66.Yayınları.
- Yıldız, M. (2005). Moğollar ve Türkler: Etkileşim ve dönüşüm süreci. Tarih ve Medeniyet Dergisi, 8(2), 112-132.
- Yuvalı, A. (2013). İlhanlı tarihi. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Zimonyi, I. (2016). Moğollar döneminde Macaristan ve Orta Avrupa. Akıl Fikir Yayınları.

Ansiklopedi ve Sözlükler:

- TDV İslam Ansiklopedisi (1990-2020). Cengiz Han, İlhanlılar, Moğollar maddeleri. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi (1966). Cengiz Han, Moğollar, Yasa maddeleri. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.